

Michał Pająk

Oddział Piotrkowski Stowarzyszenia Twórców Ludowych

Wycinankarstwo na obszarze działania

Oddziału Piotrkowskiego Stowarzyszenia Twórców Ludowych

Współczesne wycinankarstwo w regionie rawsko-opoczyńskim i brzezińsko-piotrkowskim nie jest już tak żywym zjawiskiem jak w okresie międzywojennym czy też u początków powstania Oddziału Piotrkowskiego Stowarzyszenia Twórców Ludowych. Oddział ten powstał w 1976 r. z inicjatywy twórców ludowych, ale i samej Mirosławy Jastrzębskiej, wybitnej etnografki, która wspólnie ze swym mężem Józefem kierowała działem etnograficznym w tomaszowskim muzeum do połowy lat 80. XX w. Można rzec, iż Stowarzyszenie Twórców Ludowych było zsynchronizowane z działem etnografii. Zbiory wycinanek w wyżej wymienionych regionach zapoczątkował Tadeusz Seweryn, który był także założycielem tomaszowskiego muzeum. Wybuch II wojny światowej spowodował zniszczenie większości eksponatów i zbiorów muzealnych, lecz ku zdziwieniu wielu ocalały tylko wycinanki. Zachowało się ich wówczas jedynie 11 sztuk. Usystematyzowane kolekcjonowanie wycinanek rozpoczął w 1946 r. dr Jan Piotr Dekowski, a dalsze poszerzanie zbiorów kontynuowała wspomniana Mirosława Jastrzębska, która w swoich badaniach terenowych zajmowała się głównie sztuką ludową, a przede wszystkim plastyką papierową.

Obecnie w zbiorach Działu etnograficznego Muzeum im. A. hr. Ostrowskiego w Tomaszowie Mazowieckim jest zgromadzonych i zinwentaryzowanych 2860 wycinanek oraz 321 ozdób papierowych i około 950 wycinanek na inwentarzu dodatkowym, stanowiących prace pokonkursowe, prace nawiązujące do tradycyjnych wycinanek lub nie zakwalifikowane przez komisję zakupów i darów do zbiorów muzealnych.

Do najstarszych wycinanek opisywanych przez badaczy należą:

- wycinanki z dominującą figurą ludzką tzw. lalki
- wycinanki z ornamentem roślinnym tzw. różgi
- wycinanki o motywach zoomorficznych tzw. kogutki.

Kolekcja zgromadzonych wycinanek obejmuje najbardziej charakterystyczne i najciekawsze wycinanki z regionów rawskiego, opoczyńskiego, brzezińskiego i piotrkowskiego.

- Wycinanki rawskie najczęściej były jednobarwne, w kształcie koła, kwadratu lub prostokąta, symetryczne z dominującym motywem drzewka zakończonego parą kogutków tzw. różga. Najbardziej charakterystyczną oryginalną formą były kwadraty z kulosami. Na tym terenie do najwybitniejszych wycinankarek zaliczano Antoninę Królik, Józefę Siwek z Zakościela, Janinę Przyborek, Marię Góralową, Zygmunta Siwka z Zakościela, Mariannę Przybyłek z Królowej Woli. Obecnie ziemię rawską w dziedzinie wycinanki reprezentują Maria Zaręba i Genowefa Kosiacka-Bąk z Rzeczy, Marianna Żegnałek z Liciężnej oraz Aleksander Dutkiewicz z Inowłódza.

- Wycinanki opoczyńskie były ściśle związane z rawskimi. Dominowały w niej jednobarwne, najczęściej czarne, fioletowe, bordowe kwadraty i różgi oraz bardzo tradycyjne wycinanki w formie potrójnych wąskich wstęg wyciętych ażurkowo lub ozdobionych barwnymi naklejkami. Do najzdolniejszych opoczyńskich wycinankarek należały: Maria Zięba z Dęby Opoczyńskiej, Katarzyna Wróbel z Opoczna, Rozalia Wijata z Opoczna, Weronika Stępień z Libiszowa, Zofia Wieruszewska z Woli Załężnej. Obecnie wycinankę kontynuują: Bożena Dulnikiewicz, Anna Pokora-Pietras, Elżbieta Pokora-Domańska, Gabriela Rzepka z Bielowic, Anna Kołodziejczyk z Bukowca Opoczyńskiego, Józefa Marszałek z Dzielnej, Weronika Gruszecka z Wygnanowa.

- Wycinanki piotrkowskie były jedno lub wielobarwne w kształcie koła lub kwadratu tzw. naklejanki z charakterystycznym motywem geometrycznym. Na pograniczu piotrkowskiego i brzezińskiego wykonywano także kółka szyte klejone z bibuły. Najciekawsze wycinanki w piotrkowskim wykonywały Zofia Bąk, Józefa Plich i Julianna Smejda z Komornik. Obecnie w piotrkowskim zamieszkuje jedna czynna wycinankarka Wanda Plich z Komornik gm. Wolbórz oraz już nieaktywna twórczo Halina Wieczorek z Brzozy.

- Wycinanki brzezińskie najczęściej były wielobarwne, pełne, naklejane. Najbardziej charakterystycznymi były wycinanki w kształcie drzewka - cebula, gwiazdy czyli naklejane warstwowo koła z drobnymi geometrycznymi wzorkami lub laleczki - ułożone w jednym rzędzie postacie z naklejonymi elementami strojów tychże postaci. Wycinankarką brzezińską była Józefa Ścieżko z Dalkowa. Obecnie wymienione formy wycinanek stosuje twórczyni ludowa Agnieszka Radomska z Ewcina gm. Będków.

W zbiorach tomaszowskiego muzeum zgromadzone są także kodry - wycinanki charakterystyczne dla łowickiego. Pojawiły się one w wyżej wymienionych regionach w latach powojennych, lecz nie było to dość powszechne zjawisko i nie prowadzono oddzielanych badań nad ich genezą. Natomiast te, które są w zasobach muzeum - mają prostą formę z motywami naklepanych skromnych, płatkowych kwiatów. Obecnie na obszarze działania STL OP funkcjonuje 24 twórców zajmujących się czynnie bądź dorywczo kultywowaniem tradycyjnego rękodzieła w formie wycinanki.